

## AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİNDE REFORM İHTİYACI

*The Need to Modernize European Parliament Elections*

**A. Aşlı BİLGİN\***

### ÖZET

Bir tanesi henüz yürürlüğe giremese de 1976 tarihli Avrupa Seçim Yasası bugüne kadar iki kez değişikliğe uğramış ve Avrupa Parlamentosu, Mayıs 2022’de Avrupa Seçim Yasasını yürürlükten kaldırmak için yeni bir Konsey tüzüğü önerisi kabul etmiştir. Temel çıkış noktası seçimlerin “Avrupalılaşma”sı olan bu öneri ile Avrupa Parlamentosu seçimlerinin ulusötesi aday listesi, Spitzenkandidaten prosedürü, tüm üye devletlerde yeknesak bir seçim sistemi gibi radikal değişikliklerle yapılması hedeflenmektedir. 2010 yılından itibaren Birliğin içinde bulunduğu kriz döneminin Birlik vatandaşlarının talep ve görüşlerinin gözardı edilmesinden kaynaklandığı düşünüldüğünde Avrupa seçim yasasında yapılması önerilen bu değişikliklerle siyasi partilerin doğrudan Avrupa meselelerine odaklanması ve böylece seçmenlerin de Birlik için en beğendikleri seçim programına oy verme imkanları söz konusu olabilecektir. Her ne kadar Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkındaki Antlaşma m. 223’de öngörülen prosedür nedeniyle yürürlüğe girip girmeyeceği belli olmasa da Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen önerinin Birliğin geleceğinin belirlenmesinde önemli bir kilometre taşı olduğu düşünülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Avrupa parlamentosu, avrupa seçim yasası, ulusötesi seçim listesi, spitzenkandidaten, avrupa seçimleri.

### ABSTRACT

Although one of the amendments has not been entered into force yet, the European Electoral Act is amended twice until today and the European Parliament adopted a new legislative initiation proposal to repeal the European Electoral Act with a new Council regulation in May 2022. With this proposal, whose main purpose is the “Europeization” of the elections, it is aimed to implement the European Parliament elections with radical changes such as transnational electoral lists, Spitzenkandidaten procedure, and a uniform electoral system in all member states. Considering the crisis period that the Union has been in since 2010 is due to the ignorance of the demands and the views of the Union citizens, the amendments proposed for European election law

➤ *Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee Permission.*

➤ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 30.01.2023*

➤ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 13.06.2023*

\* Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi, aabilgin@cu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8565-502X>.



will enable political parties to focus directly on European issues, and thus the voters will have the opportunity to vote for their favorite election program for the Union. Although it is not clear whether it will enter into force or not due to the conditions laid down in Article 223 of the Treaty on the Functioning of the European Union, the proposal accepted by the European Parliament is thought to be an important milestone in determining the future of the Union.

**Key Words:** European parliament, european election act, transnational electoral list, Spitzenkandidaten procedure, european elections.

## GİRİŞ

Avrupa Parlamentosu (AP) Birlik kurumsal yapısı içerisinde gerek karar alma mekanizması kapsamındaki yeri gerek denetim yetkisi kapsamında en çok tartışılan organlardan bir tanesidir. Hatta uzun yıllar “yetki fakiri” olarak da adlandırılan AP’nin, her tadil antlaşmasıyla karar alma mekanizmasındaki yetkileri artarken, parlamenter demokrasilerin vazgeçilmezi yönetenlerin belirlenmesi ve denetlenmesi konularındaki yetkisi aynı seyri izlememiştir.<sup>1</sup>

AP’nin kurumsal yapıdaki etkinliğinin artırılması Birliğin demokrasi eksikliği ve meşruiyet sorunu ile de doğrudan ilintili olduğundan AP seçim sisteminde yapılacak değişikliklerin büyük oranda bu tartışmaları gidereceği de birçok kez dile getirilmiş ve sınırlı da olsa Avrupa Seçim Yasasında bugüne kadar bir takım değişiklikler yapılmıştır.

2010 yılından itibaren ekonomik, siyasal, hukuksal ve sosyal anlamda kriz döneminden geçmekte olan Birlik bir kez daha yaşanılan bu krizlerin temel nedenlerinden bir tanesinin Birlik vatandaşlarının görüş ve taleplerinin olması gerektiği gibi gözönüne alınmadığı gerçeğiyle yüzleşmiştir. Nitekim, Avrupa Birliğinin Geleceği tartışmalarının tekrar masaya yatırılması Birlik vatandaşlarınca halkların temsilcisi AP’nin seçim sistemi de dahil olmak üzere bir takım düzenlemelerin yapılarak AP aracılığıyla kendilerinin daha etkin katılımının arzu edildiğini ortaya koymuştur.

3 Mayıs 2022 tarihinde Birlik vatandaşlarının taleplerine de yanıt verecek şekilde başta ulusötesi aday listesi olmak üzere, tüm üye devletlerde geçerli yeknesak Avrupa seçim sistemi, *Spitzenkandidaten* uygulaması gibi radikal olarak değerlendirilebilecek düzenlemeler öngören tüzük önerisi AP tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe girmesi için Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİHA) m. 223’de öngörülen prosedür başlamıştır.

<sup>1</sup> Yetki fakiri tartışmaları için bkz. Philipp Dann, ‘The Political Institutions’ in Armin Von Bogdandy and Jürgen Bast (eds), *Principles of European Constitutional Law* (Hart Publishing 2010) 47; Richard Corbett, Francis Jacobs and Michael Shackleton (eds), *The European Parliament* (7th edn, John Harper Publishing 2007); David Earnshaw and David Judge, *The European Parliament* (2nd edn, Palgrave 2008).

Bu çalışmada ilk olarak mevcut AP seçim sistemi ve seçim yasası bugüne kadar yapılan değişiklikler kapsamında ele alınarak, bu konuda neden bir reforma ihtiyaç duyulduğu incelenmektedir. Bu kapsamda Avrupa'nın geleceği tartışmalarında AP'nin yeri ve önemi yine seçim sistemi çerçevesinde değerlendirilerek, AP'nin seçim yasasına ilişkin bu son önerisinin hangi konuları kapsadığı ve arzu edilen reform ihtiyacının karşılanıp karşılanamayacağı tartışılmaktadır.

## I. DÜNDEN BUGÜNE AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİ

Avrupa Birliği'nin kuruluşundan itibaren farklı isimle<sup>2</sup> de olsa kurumsal yapıda yer alan Avrupa Parlamentosu'nun doğrudan halk tarafından seçilerek göreve gelmesi ilk olarak 1979 yılında gerçekleşmiş ve günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir. Avrupa Parlamentosu seçimleri 1976 yılında kabul edilen Avrupa Seçim Yasası uyarınca hayata geçirilmekte olup, adı geçen düzenleme ilk olarak 2002 yılında değişikliğe uğramış; 2018 yılında öngörülen değişiklikler ise ilgili Konsey Kararı henüz tüm üye devletlerce onay süreci tamamlanmadığından yürürlüğe girmemiştir. Bugün halen doğrudan genel seçim yöntemiyle beş yıllığına seçilen Parlamenterler her üye devlet tarafından belli tarih aralığında farklı tarihlerde kendi ulusal düzenlemelerine uygun olarak gerçekleştirilen seçimlerle göreve gelmektedir.<sup>3</sup>

### A. İlk Değişiklik: 2002/772/EC Sayılı Konsey Kararı

1976 yılında Konsey tarafından kabul edilen Avrupa Seçim Yasası<sup>4</sup> sadece 16 maddeden oluşmaktadır. Söz konusu düzenleme, doğrudan seçim sisteminin uygulanması ve seçimlerin beş yılda bir yapılmasının dışında Birlik kapsamında yeknesak bir seçim sistemi oluşturmaktan uzaktır. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla mevcut düzenlemede değişiklik yapmak üzere 1998 yılında kabul

<sup>2</sup> 1952'de Ortak Meclis, 1958'de Avrupa Parlamenterler Meclisi ve 1962'de Avrupa Parlamentosu olarak adlandırılmıştır.

<sup>3</sup> European Parliament, 'European elections: your chance to have your say' (At your service, 2020 <<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/elections>> accessed 31 Ağustos 2022; Geniş bilgi için bkz. Silvia Kotanidis, 'European Union Electoral Law Current situation and historical background' (European Parliamentary Research Service, 2019) <[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS\\_BRI\(2019\)642250](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2019)642250)> accessed 31 Ağustos 2022.

<sup>4</sup> Bkz. Council Decision (76/787/ECSC, EEC, Euratom): Decision of the representatives of the Member States meeting in the council relating to the Act concerning the election of the representatives of the Assembly by direct universal suffrage, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A41976D0787>> accessed 18 Ocak 2023; Act concerning the election of the representatives of the Assembly by direct universal suffrage için bkz. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A41976X1008%2801%29>> accessed 18 Ocak 2023.



edilen Anastassopoulos Raporu Avrupa Seçim Yasasında değişiklik öngören ilk düzenleme olan 2002/772/EC Konsey Kararının temelini oluşturmuştur. Ancak, belirtmek gerekir ki ilk kez bu rapor ile dile getirilen ulusötesi aday listesi gibi öneriler Konsey tarafından kabul edilmeyerek Avrupa Seçim Yasası üzerinde yapılan değişiklikler sınırlı tutulmuştur.<sup>5</sup> Bu anlamda yapılan en önemli asli değişiklik nisbi temsil sistemine ilişkindir. 1999 yılında yapılan seçimlerin yeknesaklık adına önemli bir adım kabul edilebilecek nisbi temsil sistemine dayandırılması ancak yine üye devletlerin nisbi temsil sisteminin farklı –parti listeli veya devredilebilir tek oy- türlerini uygulamakta özgür bırakıldıklarını belirtmek gerekir. Nitekim, 1999 seçimlerinde fiilen uygulanan bu sistem Avrupa Seçim Yasasında değişiklik öngören ilk düzenleme olan 2002/772/EC Konsey Kararıyla hukuki zemine kavuşturulurken, seçim bölgesi ve seçim barajı konularında da yeni ve ortak düzenlemeler getirilmiştir.<sup>6</sup> Buna göre,<sup>7</sup> her üye devlet sadece üç koşulu sağlamak koşuluyla -dilerse %5’i aşmayan bir seçim barajı öngörmek; seçimlerde nisbi temsil sistemini uygulamak ve oy dağılımını etkilemeyecekse seçim bölgelerini bölmek- seçimlerini kendi ulusal düzenlemelerine göre yapmakta özgür kılınmıştır. Seçimlerin yapılacağı tarih tüm üye devletlerde aynı olmak zorunda olmayıp, belirlenen tarih aralığında olmak koşuluyla üye devletlerce belirlenebilmektedir. İlgili Konsey kararıyla öngörülen bir diğer değişiklik “çifte görev”in (dual mandate) aynı zamanda İrlanda ve İngiltere parlamentoları üyeleri olan AP üyeleri için ek beş yıllık geçiş süreci öngörmek suretiyle kaldırılmasıdır. Bununla birlikte seçimin gerçekleştirildiği son üye devlette sandıklar kapanana kadar oy sayım sonuçlarıyla ilgili bilgilerin kamuya paylaşılmaması ve üye devletlerin adayların seçim kampanya harcamalarına üst sınır getirebileceklerine dair düzenlemelerde ilgili kararlar kabul edilmiştir.

Parlamentelelerin seçimine ilişkin getirilen bu değişiklikler, Avrupa entegrasyonunun Maastricht Antlaşmasıyla ekonomik birliğin yanı sıra Avrupa vatandaşlığı, ortak para kavramlarıyla siyasal bütünleşmeye doğru yaşadığı hızlı dönüşüm ve AP’nin yetkilerinde yapılan artış ile kıyaslandığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Buna rağmen, özellikle nisbi temsil sisteminin seçim sisteminin temelini yerleştirilerek her üye devlet için ortak bir kural haline getirilmiş olması Avrupa Seçim Yasasında yapılan bu ilk değişikliği önemli kılmaktadır.

<sup>5</sup> Maria Diaz Crego, ‘Transnational Electoral Lists: Ways to Europeanise Elections to the European Parliament’ (European Parliamentary Research Service, 2021) <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/679084/EPRS\\_STU\(2021\)679084\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/679084/EPRS_STU(2021)679084_EN.pdf)> accessed 31 Ağustos 2022.

<sup>6</sup> 2002/772/EC sayılı Konsey Kararı için bkz. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002D0772&from=EN>> accessed 31 Ağustos 2022.

<sup>7</sup> Geniş bilgi için bkz. Kotanidis (n 3) 6-7.

2002 yılında yapılan bu değişiklikler, Lizbon Antlaşmasının yürürlüğe girmesi ile yine Avrupa bütünleşmesinin hızı karşısında yetersiz kalmıştır. Nitekim, Lizbon Antlaşmasıyla değişik Avrupa Birliği (AB) Antlaşması m. 10 uyarınca AP'nin Avrupa vatandaşlarını Birlik düzeyinde doğrudan temsil ettiği ve Avrupa düzeyindeki siyasi partilerin, Avrupa siyasi bilincinin oluşturulmasına ve Birlik vatandaşlarının iradesinin ifade edilmesine katkıda bulunacağı vurgulanarak, Birlik vatandaşları ve AP arasındaki ilişki derinleştirilirken, AP üyelerinin seçimini düzenleyen mevcut Avrupa Seçim Yasasında bu gelişmelere paralel herhangi bir düzenleme getirilmemiştir.<sup>8</sup> Lizbon Antlaşmasıyla öngörülen değişiklikler seçim yasasında da revizyon yapılması ihtiyacını gündeme getirmiş ve Avrupa İçin Liberaller ve Demokratlar İttifakı (ALDE) Grubu parlamenterlerinden Andrew Duff tarafından 2011 ve 2012 yıllarında Avrupa Seçim yasasında değişiklikler öngören iki rapor hazırlanmıştır.<sup>9</sup> Pan-Avrupa seçim bölgesi oluşturmak suretiyle 25 ulusötesi adayın seçilmesini öngören raporlar yeterince destek görmediğinden Parlamento genel oturumunda görüşülerek daha geniş bir konsensus sağlamak amacıyla Anayasa İşleri Komitesine (AFCO) geri gönderilmelerine karar verilmiştir.<sup>10</sup> Ulusötesi aday listesi önerisi ile gerçek anlamda bir Avrupa siyasi alanı yaratılarak, demokrasi açığının giderilmesi amaçlanan raporun AFCO'ya iade edilmesinin altında yatan ana sebep, önerinin "federalist" yaklaşımı çağrıştırmasıdır.<sup>11</sup> Bunun üzerine Andrew Duff tarafından "2014 Avrupa seçimlerinin yapılması için pratik düzenlemeler" başlıklı bir diğer rapor 2013 yılında Anayasa İşleri Komitesinde görüşülerek Parlamento genel oturumunda sunulmuş ve büyük bir çoğunluk tarafından desteklenmiştir.<sup>12</sup> Aday listelerinde yer alacak isimlerin seçimden en az altı hafta önce ilan edilmeleri, temsilde eşitliğin sağlanması adına listelerde

<sup>8</sup> ibid 7.

<sup>9</sup> Andrew Duff, 'Report on a Proposal for a Modification of the Act Concerning the Election of the Members of the European Parliament by Direct Universal Suffrage of 20 September 1976' (European Parliament, 2011) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0176\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0176_EN.html)> accessed 10 Eylül 2022; Andrew Duff, 'Second Report on a Proposal for a Modification of the Act Concerning the Election of the Members of the European Parliament by Direct Universal Suffrage of 20 September 1976' (European Parliament, 2012) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2012-0027\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2012-0027_EN.html)> accessed 10 Eylül 2022.

<sup>10</sup> European Parliament, 'Modification of the Act concerning the election of the Members of the European Parliament' (European Parliament, 2011) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PV-7-2011-07-07-ITM-007-08\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PV-7-2011-07-07-ITM-007-08_EN.html)> accessed 31 Ağustos 2022; Diaz Crego (n 4) 10.

<sup>11</sup> Kotanidis (n 3) 7.

<sup>12</sup> Andrew Duff, 'Report on improving the practical arrangements for the holding of the European elections in 2014' (European Parliament, 2013) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0219\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0219_EN.html)> accessed 10 Eylül 2022.



kadın adayların sayısının artırılması, oy pusulalarında Avrupa siyasi partilerinin logolarının yer alması ve Avrupa siyasi partilerinin Komisyon Başkanlığı için aday göstermeleri gibi ilk iki rapora göre oldukça mütevazî önerilerin yer aldığı bu rapor 2014 seçimlerinde fiilen uygulanan *Spitzenkandidaten* uygulamasına da zemin hazırlamıştır.<sup>13</sup>

### B. İkinci Değişiklik: 2018/994 Sayılı Konsey Kararı

2014 seçimlerine katılım oranının düşük olması ve seçim sonucunda aşırı sağ partilerin yükselişi ile birlikte 2007 yılında yaşanan Euro krizinin etkileri, Arap Baharı sonrasında Avrupa'ya yönelen kitlesel akın, İngiltere'nin Birlikten ayrılma konusunu gündeme getirmesi gibi durumlar AB içerisinde yeniden demokrasi eksikliği tartışmalarını gündeme getirmiştir.<sup>14</sup> Yaşanılan bu çok boyutlu kriz döneminin Avrupa Seçim Yasasının modernize edilerek Avrupa çapında yeknesak bir seçim sistemi oluşturulması ve böylece AB vatandaşlarının sürece dahilinin güçlendirilmesi ile aşılabileceği düşüncesi bir kez daha ön plana çıkmıştır. Nitekim seçimlerin ulusal sistemlere göre yapılıyor olması her üye devlette farklı uygulamaları beraberinde getirirken ulusal meselelerin ön plana çıkarak, doğrudan Avrupa vatandaşlarını ilgilendiren AB'ye ilişkin konuların geri planda kalmasına; seçimlerin ulusal mevzuatlara göre uygulanmasının Avrupa vatandaşlığı ve eşitlik gibi kavramlar ile seçimlerin demokratik karakterine zarar verdiği dile getirilmiştir.<sup>15</sup> Bu endişelerle harekete geçen AFCO, 2019 seçimlerinden önce hayata geçirilmesi amacıyla Hübner-Leinen tarafından hazırlanan raporu oy çokluğuyla AP'ye göndermiş ve rapor Kasım 2015 genel oturumunda AP tarafından kabul edilmiştir. AP içerisinde yoğun muhalafete neden olan ulusötesi aday listesine bu raporda yer verilmemiş olması, raporun hızlıca kabul edilmesinin en önemli nedenlerinden bir tanesidir.<sup>16</sup>

<sup>13</sup> ibid; Kotanidis (n 3) 7; Hilde Reiding and Fons Meijer, 'This time it's different' – the European lead candidate procedure of 2014 and its historical background' (2019) 29(1) *Parliaments, Estates And Representation* 64, 79; Nereo Peñalver García and Julian Priestley, *The Making of a European President* (1st edn, Palgrave 2015); Diaz Crego (n 4) 10-11.

<sup>14</sup> A. Aslı Bilgin, 'Krizler ve Demokratik Meşruiyet Sorunsalı Işığında Avrupa Birliği'nin Geleceği' (2020) 75(3) *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 1033, 1036-1040.

<sup>15</sup> Monika Nogaj and Eva-Maria Poptcheva, 'The Reform of the Electoral Law of the European Union' (European Parliamentary Research Service, 2015) <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/558775/EPRS\\_IDA\(2015\)558775\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/558775/EPRS_IDA(2015)558775_EN.pdf)> accessed 1 Eylül 2022.

<sup>16</sup> Oliver Costa, 'The Reform of the Electoral Law of the European Union' (European Parliamentary Research Service, 2016) *European Parliament History Series* 1, 41, <<https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2016/10/EPRS-Study-563516-History-European-electoral-reform-1976-Act-FINAL2.pdf>> Erişim Tarihi 1 Eylül 2022; Hübner-Leinen raporu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Diaz Crego (n 4) 11.

AP'nin değişiklik önerisinde tek seçim bölgesi sistemini uygulayan ve 26'dan fazla sandalye sayısına sahip seçim bölgelerinde seçim barajının %3 ile %5 arasında belirlenebilmesi, tüm üye devletlerde seçmen yaşınnın 16 olarak uyumlaştırılması, AB dışında yaşayan Birlik vatandaşlarının da oy kullanabilmesi, elektronik, internet ve posta yoluyla oy kullanma imkanı, Avrupa Seçim Kurumu oluşturulması, çifte-oy kullanımının engellenmesi, aday listelerinin seçim tarihinden 12 hafta önce ilan edilmesi, *Spitzenkandidaten* için Avrupa siyasi partilerinin lider adaylarını önermeleri için 12 haftalık ortak bir son ilan tarihinin belirlenmesi, Avrupa siyasi partilerinin görünürlüğünü arttırmak adına oy pusulalarında parti logolarının kullanılması ve ortak bir seçim bölgesi yaratılması, seçim kampanya harcamalarının sınırlandırılması konularına yer verilmiştir.<sup>17</sup> AP'nin 1976 tarihli Avrupa Seçim Yasasında yapılmasını önerdiği bu değişikliklere ilişkin karar, ABİHA m. 223 uyarınca Konsey'e gönderilmiş, uzun tartışmalar ve Parlamento önerisinde yapılan bir takım değişikliklerle 13 Temmuz 2018 tarihinde Avrupa Seçim Yasasında yapılan ikinci reform olarak nitelendirilebileceğimiz 2018/994 sayılı Konsey Kararı oybirliğiyle kabul edilmiştir (Council Decision (EU), 2018/994). Konsey'in üzerinde anlaşamadığı ve dolayısıyla Karar'a dahil edilmeyen konular ortak seçim bölgesi ve *Spitzenkandidaten* uygulaması olurken, değiştirilerek kabul edilen konular ise aday listelerinin seçim tarihinden üç hafta önce belirlenmesi ve 35'den fazla koltuk sayısına sahip seçim bölgelerinde seçim barajının %2 ile %5 arasında belirlenmesidir.<sup>18</sup> Konseyden oybirliğiyle geçen Kararın yürürlüğe girebilmesi için tüm üye devletlerce kendi anayasal usullerine göre onaylanması gerekmekte olup, Kıbrıs, Almanya ve İspanya'da bu aşama halen tamamlanmamıştır. Müller tarafından belirtildiği üzere özellikle Almanya'da bu kararın anayasal engele takılması Federal Anayasa Mahkemesi'nin AP seçimlerine ilişkin öngörülen seçim barajını daha önce de reddetmiş olması nedeniyle olası görülmektedir.<sup>19</sup>

<sup>17</sup> Danuta Hübner ve Jo Leinen, 'Draft report on a proposal for amendment of the Act of 20 September 1976 concerning the election of the Members of the European Parliament by direct universal suffrage' (European Parliament, 2015) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/AFCO-PR-560824\\_EN.pdf?redirect](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/AFCO-PR-560824_EN.pdf?redirect)> accessed 10 Eylül 2022; Kristina Grošek, 'Reform of the Electoral Law of the EU' (European Parliament Legislative Train, 2022) <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/carriage/reform-of-the-electoral-law-of-the-eu/report?sid=6001> accessed 2 Eylül 2022.

<sup>18</sup> İbid.

<sup>19</sup> Manuel Müller, 'Two years to go: What to expect from the 2024 European Parliament elections' (Hertie School Jacques Delors Centre, 2022) <<https://www.delorscentre.eu/en/publications/2024-european-elections>> accessed 2 Eylül 2022.



## II. AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİNDE REFORM İHTİYACI

Avrupa Birliği bir devlet olmamakla birlikte ulus-devletlerde mevcut yasama-yürütme ve yargı erkine benzer görevler ifa eden kurumsal bir yapıya sahip ulusüstü bir örgüt olarak kabul edilmektedir. Yasama yetkisinin Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi, yürütme yetkisinin Komisyon ve yargı yetkisinin de Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından yerine getirildiği söylenebilir de Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı ilkesini bu sistemde birebir uygulamak pek mümkün görünmemektedir. Nitekim kuvvetler ayrılığı ilkesinde geçerli olan yasama, yürütme ve yargı erkleri birbirlerinden tamamen ayrı olarak değerlendirilirken, aynı durum Birlik kurumsal yapısı için geçerli değildir. Birlik kurumsal yapısında birbirinden kesin bir çizgi ile ayrılan erkler yerine erklerin dengesi söz konusudur.<sup>20</sup> Bununla birlikte Birlik kurumlarının görev ve sorumluluklarının da eksik hatta yanlış olarak belirlendiği ve Antlaşma revizyonlarıyla bu durum düzeltilmeye çalışılsa da Birliğin oluşumundan itibaren mevcut olan demokrasi açığı ve meşruiyet sorununun bu durumdan kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira, AP üyeleri doğrudan seçim yoluyla göreve gelseler de, AB'nin yürütme organı olarak nitelendirilen Komisyon'un atanması ve denetlenmesinde AP'nin geri planda kalması halkın iradesinin siyasete aktarılmasının önünde engel teşkil etmektedir. Bu nedenle, demokratik sistemlerin en önemli özelliği olan demokratik denetimin halk adına parlamentolar tarafından yerine getirilmesi, AB kurumsal yapısı içerisinde AP'nin gerçek anlamda bir denetim yetkisine sahip olmaması nedeniyle pek mümkün olmamaktadır. Öte yandan iradesi siyasete aktarılacak bir Avrupa halkının varlığı da halen devam etmekte olan bir diğer tartışma konusudur.<sup>21</sup> Ulus-devletlerde halkın varlığından söz edebilmek için aranan subjektif ve objektif unsurlar Birlik için geçerli olmayıp, evrensel değerler etrafında Habermas'a göre tek bir Avrupa kimliği, Weiler'a göre ise ulus-devlet ve Avrupa kimlikleri muhafaza edilip, birbirine yaklaştırılarak bir Avrupa halkı yaratılabileceği ileri sürülmüştür.<sup>22</sup> Demokratik sistemlerde halkın taleplerinin halk tarafından göreve getirilen yürütme organı tarafından göz önüne alınarak, karar ve eylemlerin bu doğrultuda belirlenmesi meşruiyetin sağlanması adına önem arz etmektedir. Ancak,

<sup>20</sup> Stijn Smismans, 'Institutional Balance as Interest Representation. Some Reflections on Lenaerts and Verhoeven' in Christian Joerges and Renaud Dehousse (eds), *Good governance in Europe's integrated market: XI/2* (OUP, 2002) 89-108.

<sup>21</sup> Bilgin (n 14) 1042-1043.

<sup>22</sup> Joseph Weiler, 'Does Europe Need a Constitution' (1995) 1(3) *European Law Journal* 219, 230; Joseph Weiler, 'The Reformation of European Constitutionalism' (1997) 35(1) *Journal of Common Market Studies* 97, 120; Jürgen Habermas, 'Why Europe Needs a Constitution' (2001) 11 *New Left Review* <<https://newleftreview.org/II/11/jurgen-habermas-why-europe-needs-a-constitution>> accessed 25 Temmuz 2022.



halkın talep ve beklentilerini dile getirebilecekleri Birlik sisteminde tek yöntem olan AP seçimlerine katılımın düşük olması Birliğin ortak değerler üzerinden Avrupa kamusal alanı ve Avrupa *demosu* oluşturma konusunda pek de başarılı olmadığını göstergesi olarak yorumlanabilir. Diğer bir deyişle “seçkinler hareketi” olarak nitelendirilen Avrupa entegrasyonu halen Birlik vatandaşları ile olması gereken yakınlığı sağlayamamıştır.

Buna rağmen, Avrupa Birliği kurumsal yapısı içerisinde doğrudan halk tarafından seçilerek göreve gelen tek organ olan AP, “halkların temsilcisi” olması nedeniyle Avrupa Birliği’nde mevcut demokrasi eksikliği ve meşruiyet sorunun giderilmesinde en etkili aktör olarak kabul edilmektedir. Nitekim, AP’nin Birliğin karar alma mekanizması içerisindeki rolünün her tadil anlaşılmasıyla arttırılarak, bugün Konsey ile eşit yetkilere sahip olması bu durumun en açık göstergelerinden bir tanesidir. Ancak, tek başına yetki artışının Birliğin demokrasi açığı ve meşruiyet sorununu çözmekte yetersiz kaldığı başta Brexit olmak üzere son dönemde Birliğin yüz yüze kaldığı diğer krizlerden de anlaşılmaktadır.<sup>23</sup> 2010 yılında başlayan ekonomik krizin yanı sıra Suriye krizi ile karşı karşıya kalınan kitlesel akın neticesinde Birliğin politikalarından duyulan rahatsızlık Avrupa vatandaşları tarafından popülist sağ partilerin yükselişi ile dile getirilmiştir. Nihayetinde “kontrolü geri al” sloganıyla başlatılan Brexit referandumu Birlikten ayrılma taraftarlarının az bir farkla da olsa zaferiyle sonuçlanarak Birlik vatandaşlarının Birlik politikalarının belirlenmesinde kendi iradelerinin göz önüne alınmamasından hoşnut olmadıklarını gözler önüne sermiştir.<sup>24</sup> Yaşanılan bu krizlerin temel noktası Birlik vatandaşlarının demokratik yönetimlerde söz konusu olan seçimle yöneticileri belirleme ve uygulanan politikalardan memnun olmadıklarında yine seçimle değiştirme yetkisinin AB’de mümkün olmamasından duydukları rahatsızlık olarak ifade edilebilir. Diğer bir deyişle demokrasi açığı ve meşruiyet sorunu bu krizler kapsamında Birliğe yöneltilen eleştirilerin yine ana nedenlerinden bir tanesidir.

Avrupa Birliği’nde demokrasi açığı, halktan yetki almadan göreve gelen atanmışların gerek yürütme gerek yasama sürecinde etkin role sahip olmaları şeklinde ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, Avrupa seçimlerinde “Avrupalı” bir unsurun bulunmaması, AB vatandaşlarının AB politikalarına ilişkin tercihlerinin belirlenen AB politikaları üzerinde yalnızca dolaylı bir etkiye sahip ol-

<sup>23</sup> Bilgin (n 14) 1036-1040.

<sup>24</sup> Jamie Gough, ‘Brexit, Xenophobia and Left Strategy Now’ (2017) 41(2), *Capital and Class*, 366; Matthew Goodwin and Caitlin Milazzo, ‘Taking Back Control? Investigating the role of immigration in the 2016 vote for Brexit’ (2017) 19(3) *The British Journal of Politics and International Relations* 450, 464; A. Aslı Bilgin and Belgin Akçay, ‘Brexit: Nedenleri ve Avrupa Ekonomisine Olası Etkileri’ in Belgin Akçay and Aylin Ege (eds.) *Avrupa Birliği Üzerine Yazılar* (Seçkin Yayınevi, 2017) 234-236.



duğu anlamına gelmektedir.<sup>25</sup> Lizbon Antlaşmasıyla getirilen değişiklikle ABA m. 17/7 uyarınca Komisyon Başkanının seçiminde Zirve'nin AP seçimlerini de göz önünde tutarak nitelikli çoğunlukla belirleyeceği adayın AP tarafından üye tamsayısının çoğunluğuyla seçilmesi ve Komisyon Başkanı, Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve Komisyon'un diğer üyelerinin heyet olarak AP'nin muvafakat oyuna sunulması düzenlenmiştir. Böylece, AP'nin Birliğin yürütme organı olarak adlandırılan Komisyon'un seçimindeki rolü ve etkisi kısmen de olsa arttırıldığından Birliğin demokrasi açığı ve meşruiyet probleminin giderilmesinde bu düzenleme olumlu bir adım olarak nitelendirilmiştir.<sup>26</sup> Hatta, 2014 yılında yapılan seçimlerde her ne kadar yazılı olmasa da en çok sandalyeyi alan grubun Komisyon Başkanlığı için önerdiği lider adayın *Spitzenkandidaten* olarak kabul edilerek Komisyon başkanı olması konusunda uzlaşa sağlanması, AP'de en çok sandalyeye sahip olan partinin lider adayı Jean-Claude Juncker'ı başkanlığa taşımıştır. Böylece Komisyon Başkanının seçiminde *Spitzenkandidaten* uygulaması ile halkın Birlik politikalarının belirlenmesinde söz sahibi olması sağlanarak, demokrasi açığının giderilmesinde önemli bir adım atılmıştır. Ancak, 2019 seçimlerinde Komisyon Başkanı olarak AP partileri tarafından bu göreve aday gösterilen altı lider aday (lead candidate) yerine bu isimler arasında yer almayan Von Der Leyen'in atanması, *Spitzenkandidaten* uygulamasından geri adım atılmasının yanı sıra ABA m. 17/7 ile istenilen amaca ulaşamadığının da göstergesidir.<sup>27</sup> Her ne kadar ilgili madde uyarınca Zirve'nin AP tarafından önerilen aday listesi ile bağlı olmadığı açık olsa da, AP seçimlerini gözönüne alarak bir aday belirlenmesi gerekirken, Zirve'nin kapalı kapılar ardında Parlamento tarafından önerilen listeyi gözardı ederek, Komisyon başkanlığı için liste dışı bir isim belirlemesi demokrasi eksikliği tartışmalarını alevlendirmiştir.

Zaten 2010 yılından itibaren yürütülen politikalar sonucunda yaşanan krizlerin üstesinden gelmek amacıyla Komisyon tarafından hazırla-

<sup>25</sup> Andreas Follesdal ve Simon Hix, 'Why There is A Democratic Deficit in the EU?: A Response to Majone and Moravcsik' (2006) 43(3) Journal of Common Market Studies 533, 536.

<sup>26</sup> Thu Nguyen, 'The Holy Trinity of EUElections: The Transnational Lists, Spitzenkandidaten Procedure and a Stronger European Parliament' (Hertie School Jacques Delors Centre, 2021) 8-9 <https://www.delorscentre.eu/en/publications/detail/publication/holy-trinity-of-eu-elections> accessed 2 Eylül 2022.

<sup>27</sup> Spitzenkandidaten prosedürü ve 2019 seçimlerine ilişkin geniş bilgi için bkz. Pieter de 'ilde, 'The fall of the Spitzenkandidaten. Political parties and conflict in the 2019 European elections' in S. Kritzinger, C. Plescia, K. Raube, J. Wilhelm and J. Wouters (eds.), Assessing the 2019 European Parliament Election (Routledge, 2020) 37-54; Laura Tilindyte, 'Election of the President of the European Commission. Understanding the *Spitzenkandidaten* process' (European Parliamentary Research Service, 2019) <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630264/EPRS\\_BRI\(2018\)630264\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630264/EPRS_BRI(2018)630264_EN.pdf)> accessed 10 Eylül 2022.

nan ve Avrupa Birliği'nin geleceğine ilişkin beş farklı senaryonun ele alındığı Beyaz Kitap'ın<sup>28</sup> gündemde olduğu bir dönemde AP ve Zirve arasında Komisyon Başkanının belirlenmesinde yaşanan bu gerginlik dikkatlerin Avrupa Seçim Sistemine yönelmesine neden olmuştur. Özellikle son dönemde Birlik içerisinde yaşanan krizlerin temelinde halkın Birlik politikalarının oluşumunda yeterli söz sahibi olmaması ve bundan duyduğu hoşnutsuzluk yer aldığından AB seçim sisteminin reform edilmesiyle AB'de parlamenter demokrasinin güçlendirilmesinin ve seçimlerin "Avrupalılaştırmanın" demokrasi açığının giderilmesinde önemli bir kilometre taşı olduğu bir kez daha ön plana çıkmıştır.<sup>29</sup> Nitekim, Fransa Başkanı Macron'un Birliğin karşı karşıya kaldığı ekonomik, sosyal ve siyasi krizler neticesinde 2019 Mart ayında ortaya attığı Avrupa entegrasyonunun ihtiyaç duyduğu reformların vatandaş odaklı tartışılacağı Avrupa'nın Geleceği Konferansı fikri, Komisyon Başkanı Von der Leyen tarafından da desteklenmiştir.<sup>30</sup>

### III. AVRUPANIN GELECEĞİ KONFERANSI VE AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİ

2020 yılında başlayıp iki yıl sürmesi öngörülen Konferansın, açık, kapsayıcı ve şeffaf bir tartışma ortamı yaratarak her konunun Avrupa vatandaşları tarafından tartışılmasına ve yine vatandaşlar tarafından öneriler sunulmasına imkan verecek bir kamu forumu şeklinde yapılması planlanmıştır. Bu amaçla Konferans konularının tartışılacağı ve öneriler sunulabileceği Avrupa vatandaşları ve ulusal vatandaşlar paneli olmak üzere iki ayrı panelin yanı sıra her üye devletten on-line katılımın sağlanması amacıyla çok dilli dijital bir platform oluşturulmuş; üye devlet ve kurumlar tarafından Konferansa katkı sağlayabilecek organizasyonlar hazırlamaları öngörülmüştür. Böylece, Birliğin geleceğinin Avrupa vatandaşlarının en üst düzeyde katılımı sağlanarak, politikacılarla bir araya gelecekleri Konferans ile hep birlikte şekillendirilmesi amaçlanmıştır. Covid-19 pandemisi nedeniyle gecikmeli olarak Mayıs 2021 yılında başlayan ve Komisyon, Konsey ve Parlamento başkanlarının dönüşümlü olarak başkanlık ettiği konferans Avrupa günü olarak kabul edilen 9 Mayıs 2022'de Birlik kurumlarının başkanlarına sunulan 49 öneri ve somut hedeflerde dahil olmak üzere 320'den fazla tasarrufun ana hatlarının ortaya konduğu bir rapor ile sona ermiştir.<sup>31</sup> Avrupa demokrasisi, değerler, hukukun üstünlü-

<sup>28</sup> White Paper on the Future of Europe (European Commission, 2017) <[https://ec.europa.eu/info/future-europe/white-paper-future-europe\\_en](https://ec.europa.eu/info/future-europe/white-paper-future-europe_en)> accessed 12 Eylül 2022.

<sup>29</sup> Nguyen (n 26) 2.

<sup>30</sup> Ursula von der Leyen, 'A Union that strives for more. My agenda for Europe' (2019), Political Guidelines for the next European Commission 2019-2024, 19-20; Maia De la Baume, 'What is the Conference on the future of Europe?' (Politico, 2021) <<https://www.politico.eu/article/what-is-the-conference-on-the-future-of-europe/>> accessed 6 Eylül 2022.

<sup>31</sup> European Parliament, Conference on the Future of Europe, Report on the Final



ğü, iklim değişikliği, dijital dönüşüm, sağlık gibi bir çok konunun ele alındığı Konferansta Avrupa demokrasisi ile doğrudan ilişkili olan AP seçimleri de en çok tartışılan konu başlıklarından bir tanesidir.

AP seçimlerine ilişkin olarak raporda tüm üye devletlerde seçim koşullarının uyumlaştırıldığı bir AP seçim yasasının kabul edilmesi, birden fazla üye devletten adaylardan oluşan Avrupa Birliği düzeyinde partiler oluşturularak, AB vatandaşlarının hem ulusal hem de ulusötesi partilere oy verme imkanına kavuşturulmaları,<sup>32</sup> adayların belirlenmesinde cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi, genç adayların Parlamento seçimlerine dahil edilmesi<sup>33</sup> ve AP’de en çok sandalyeye sahip partinin Komisyon Başkanını ataması önerilmektedir.<sup>34</sup> Bunun yanı sıra Avrupa vatandaşlarının siyasal katılımının artırılması amacıyla yasa teklifleri ve önemli konulara ilişkin oy kullanabilecekleri ve oy gerekçelerini ortaya koyabilecekleri çok amaçlı dijital bir platform oluşturulması raporda yer verilen bir diğer öneridir.<sup>35</sup> Bu şekilde Avrupa vatandaşları arasında güven tesis edilerek, daha iyi işleyen bir AB’ye ulaşılacağı ileri sürülmektedir. %89.2 gibi yüksek bir oranla desteklenen Avrupa (ulusötesi) listelerindeki adayların seçilmeleri halinde yetkilerini kullanmaları önerisini, %88.9 ile Komisyon üyelerinin seçiminin nasıl yapıldığının vatandaşlar tarafından bilinmesi adına bazı temel kurallar ile daha şeffaf hale getirilmesi ve böylece Komisyon’un vatandaşların sesini yansıtmaması önerisi takip etmektedir.<sup>36</sup> Seçimlere ilişkin yüksek oranda desteklenen bir diğer öneri ise Avrupalı adayların, kendilerini, hedeflerini ve programlarını daha somut bir şekilde sunmaları ve seçim dönemi dışında da ulaşılabilir olmalarıdır.<sup>37</sup>

Yapılan bu öneriler değerlendirildiğinde ilk dikkati çeken nokta aslında hiçbirinin yeni olmamasıdır. Avrupa Seçim Yasasında değişiklik yapmak üzere önceki tarihlerde hazırlanan raporlarda da bu konular üzerinde durulmuş ancak kimisi yine AP tarafından kimisi Konsey tarafından engellenerek hayata geçirilememiştir. Bu önerileri daha önceki girişimlerden farklı kılan nokta AB vatandaşlarının doğrudan görüş ve önerileri ile katılımına imkan veren bir kamu forumu sonucunda ortaya konmuş olmalarıdır. Avrupanın geleceğini birlikte şekillendirme ana fikriyle hayata geçirilen bu Konferanstan beklenen de bu

---

Outcome (May, 2022) <<https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220511RES29318/20220511RES29318.pdf>> accessed 5 Eylül 2022; De la Baume (n 30).

<sup>32</sup> European Parliament (n 31) 120.

<sup>33</sup> ibid 186, 196.

<sup>34</sup> ibid 196.

<sup>35</sup> ibid 121.

<sup>36</sup> ibid 196.

<sup>37</sup> ibid 185.

öneriler çerçevesinde yeknesak bir Avrupa seçim sistemi oluşturmak ve parlamenter demokrasiyi güçlendirmek adına gerek Parlamento seçimlerinde gerek Komisyon Başkan ve üyelerinin belirlenmesinde AB vatandaşlarının sürece katılımlarını kolaylaştırarak, tercihlerinin ön plana çıkartılması amacıyla Birlik kurumlarının harekete geçmesidir. Nitekim Konferans sonucu, vatandaşların seçimlere ilişkin beklentisinin bu yönde olduğunu göstermektedir. Böylece, Avrupa entegrasyonunun başlangıcından itibaren eleştirilmesine neden olan demokrasi eksikliği problemi de Avrupa Birliği kapsamında uygulanan yeknesak “Avrupalılaştırılmış” bir seçim sistemiyle, vatandaşların tercihlerine göre şekillenecek bir AP ve Komisyon oluşumuyla büyük oranda giderilme şansına sahip olabilecektir.<sup>38</sup>

#### IV. AVRUPA SEÇİM YASASINA İLİŞKİN PARLAMENTO ÖNERİSİ

2019 seçimlerinin en yüksek katılım oranına sahip seçim olmasının yanı sıra 9 Mart 2021 tarihli “AB’de Demokrasi” başlıklı Eurobarometer sonuçları uyarınca da özellikle genç nüfus olmak üzere Birlik vatandaşlarının iklim değişikliği, ekonomik iyileşme, insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün korunması, göç ve Avrupa Birliği’nin uluslararası ilişkilerdeki rolü alanlarında Birlik’ten hızlı hareket etmesini talep etmeleri, Birlik vatandaşlarının Avrupa meselelerine ilgisinin arttığına göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bu kapsamda Avrupa siyasi partilerinin bu konudaki rolünü artırmak; Avrupa Parlamentosu seçimlerinin odak noktasını ulusal meselelerden AB politikalarına kaydırmak ve Avrupa kamusal alanı oluşturmak amacıyla AP bir kez daha seçim yasası üzerinde çalışma yapmak üzere harekete geçmiştir.<sup>39</sup> AP’yi bu konuda harekete geçiren bir diğer neden ise 2014 seçimlerinde uygulanan *Spitzenkandidaten* prosedürünün 2019 seçimlerinde terk edilmiş olmasıdır.<sup>40</sup> Bu yeni çalışmadan sorumlu olmak üzere AFCO’nun raportör olarak belirlediği Ruiz Devasa tarafından hazırlanan “Avrupa Parlamentosu üyelerinin doğrudan genel oy ile seçilmesine ilişkin Konsey Tüzüğü önerisi” başlıklı taslak rapor 3 Haziran 2021’de yayınlanmış ve üzerinde yapılan değişikliklerle son hali 28 Haziran 2022 tarihinde AFCO’da, 3 Mayıs 2022’de de 262’ye 363 oyla AP’de kabul edilmiştir.<sup>41</sup> ABİHA m. 223 uyarınca yürürlüğe girebilmesi için ilk

<sup>38</sup> AP seçimlerinde ulusötesi aday listeleri oluşturmanın parlamenter demokrasiye etkisi hakkında geniş bilgi için bkz. Andrew Duff, *Constitutional Change in the European Union* (1st. edn, Palgrave Macmillan 2022) 37-55.

<sup>39</sup> Motion for a European Parliament Legislative Resolution on the reform of the Electoral Law of the European Union (2020/2220(INL)) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0083\\_EN.html#\\_section1](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0083_EN.html#_section1)> accessed 6 Eylül 2022.

<sup>40</sup> İbid.

<sup>41</sup> European Parliament Legislative Observatory, <<https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/>



olarak Konsey’de oybirliğiyle onaylanması, ardından AP’nin üye tamsayısının çoğunluğu ile vereceği muvafakat ve son olarak üye devletler tarafından kendi anayasal kurallarına uygun olarak onaylanması gerekmektedir.

Konseye görüşülmek üzere gönderilen öneri radikal değişiklikler içermekle birlikte, öngörülen prosedürün tamamlanması halinde Avrupa seçimlerine yönelik bugüne kadar yapılan eleştirileri sonlandıracak niteliktedir. Bu anlamda ilk dikkati çeken yeknesak bir Avrupa seçim sistemi yaratmak adına, anayasal düzenlemeyle seçmen yaşı minimum 17 veya 18 olarak belirlenen üye devletler hariç olmak üzere, Birlik kapsamında seçmen yaşının 16, aday olma yaşının ise 18 olarak belirlenmesi olup; seçmen kütüklerinin seçimden 14 hafta önce tamamlanarak, seçimlerin beş yılda bir 9 Mayıs’ta yapılması; üçüncü ülkelerde yaşayan AB vatandaşlarına oy kullanma imkanının sağlanması; posta yoluyla oy kullanma yükümlülüğünün yanı sıra oylama için önceden fiziki ve vekaleten oylama ile internet ve elektronik sistemler aracılığıyla oy verme imkanı; seçimlere katılan tüm partilerin cinsiyet eşitliği ile demokratik prosedürler ve şeffaflık gözetilerek adaylarını belirlemesi, Birlik kapsamında bir seçim bölgesi oluşturarak 28 sandalyeli ulusötesi seçim listesi<sup>42</sup> ve son olarak yeni kurallara uyumu sağlamak amacıyla bir Avrupa Seçim Kurumu oluşturulması kabul edilen metinde yer alan önerilerdir.<sup>43</sup> Ulusötesi seçim listesi önerisiyle her seçmen iki oya sahip olup, birini kendi ulusal siyasetçileri, ikincisini de AB genelinde oluşturulacak seçim bölgesinden bir siyasetçi seçebilmek için kullanmaları öngörülmektedir. Öneriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde söz konusu Tüzük önerisi ile Renew Europe üyesi Guy Verhofstad’ın “... Gerçek bir demokrasi gerçek bir hesap verebilirliğe ihtiyaç duyar...”<sup>44</sup> ifadesinden yola çıkarak gerçek bir hesap verilebilirliğe ulaşılması mümkün kılınmak istenmektedir denilebilir.

---

popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2020/2220(INL)> accessed 6 Eylül 2022.

<sup>42</sup> Birleşik Krallığın Birlikten ayrılmasının ardından boşalan 73 sandalyenin 27’si üye devletler arasında paylaştırılmış, kalan 46 ise gelecek genişlemelere ayrılmıştır. Geniş bilgi için bkz. European Parliament, ‘Redistribution of seats in the European Parliament after Brexit’ <<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200130IPR171407/redistribution-of-seats-in-the-european-parliament-after-brexit>> accessed 9 Eylül 2022.

<sup>43</sup> European Parliament Legislative Resolution of 3 May 2022 on the proposal for a Council Regulation on the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage, repealing Council Decision (76/787/ECSC, EEC, Euratom) and the Act concerning the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage annexed to that Decision (2020/2220 INL) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0129\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0129_EN.html)> accessed 6 Eylül 2022.

<sup>44</sup> Jennifer Emilie Richard, ‘Transnational Lists: The EU Council Must Deliver on the Will Of EU Citizens’, <<https://www.reneweuropengroup.eu/news/2022-05-03/transnational-lists-the-eu-council-must-deliver-on-the-will-of-eu-citizens>> accessed 9 Eylül 2022.

Bu aşamada sorulması gereken soru gerek Hübner-Leinen gerek Duff tarafından hazırlanan raporlarda da benzer düzenlemelere yer verilmiş ancak hiç biri kabul edilmemişken, kısmen aynı konuları içeren yeni bir öneri neden hazırlanmıştır? Bu sorunun tek bir yanıtı olmayıp, temelde Birlik çapında 2010 yılında Euro krizi ile başlayan ve akabinde Suriye krizi sonucunda karşı karşıya kalınan mülteci akını, sağ partilerin yükselişi, Brexit süreci ve son olarak özellikle Polonya ve Macaristan kaynaklı hukukun üstünlüğü problemlerinin bu öneriyi tetiklediği söylenebilir. Söz konusu kriz dönemi Birlik kapsamında yaşanan sorunlar ve demokratik meşruiyet eksikliği arasındaki ilişkiyi netleştirmiş ve demokratik meşruiyetin güçlendirilmesinin Birliğin geleceği için vazgeçilmez olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. Bu kapsamda bir çok kez dile getirilmesine rağmen hayata geçirilemeyen, Birlik vatandaşlarının Birlik politikaları üzerindeki etkisinin güçlendirilmesi ve Komisyon başkanının seçiminde söz sahibi olmaları sağlanarak hesap verilebilirliği arttırmak, ancak Parlamento seçimlerinin yeknesak bir şekilde tüm üye devletlerde gerçekleştirilmesi ile mümkün görünmektedir. Birlik içinde demokratik meşruiyetin sağlanması, yeknesak seçim sisteminin yanı sıra ulusötesi seçim listeleri ile ulusal sınırları aşan bir kampanya yapılması ve seçmenlerin, bir bütün olarak Avrupa'yı temsil eden ve ulusal politikalar yerine Birlik için en iyi programa sahip oldukları konusunda kendilerini ikna eden adaylar ile hayata geçirilebilir.<sup>45</sup> Bu suretle Avrupa kimliği, aidiyeti ve bilinci de artacak ve gerçek anlamda Avrupa kamusal alanı yaratılarak Avrupa seçimlerinde gerçek bir Avrupa tartışması ve rekabeti yaşanacaktır.<sup>46</sup> Böylece AB'nin en çok eleştirildiği konulardan biri olan üst düzey görevlere atanmış bürokratların getirilmesi ulusötesi aday listelerinin hayata geçirilmesi ile sona erecek olup, Birlik vatandaşlarının tercihleri seçimler aracılığıyla gözönüne alınarak, üst düzey görevlere gelecek isimler belirlenebilecek ve bu durum hesap verilebilirliğe katkı sağlayacaktır.

Yanıtlanması gereken bir diğer soru ise daha önce kabul edilmeyen ulusötesi seçim listesinin bu öneri ile kabul edilme şansı olup olmadığıdır. 2019 seçimleri öncesinde reddedilen ulusötesi seçim listesi önerisi AB'nin bir federasyon olmadığı, Avrupa genelinde bir seçim bölgesi yaratmanın dengeyi Almanya, Fransa gibi daha büyük üye devletler lehine değiştirebileceği ve böyle bir önerinin 'elitist' bir yaklaşımı çağrıştıracığı<sup>47</sup> gerek Avrupa şüphesi partiler gerek Avrupa muhafazakarları tarafından dile getirilerek kabul edilmemiştir.<sup>48</sup>

<sup>45</sup> Nguyen (n 26) 2.

<sup>46</sup> Euronews, 'AB'de Ulusötesi seçim sistemi kabul edildi, seçmen yaşı her yerde 16 oldu' <<https://tr.euronews.com/2022/05/03/ab-de-ulusotesi-secim-sistemi-kabul-edildi-secmen-yas-her-yerde-16-oldu>> accessed 6 Eylül 2022.

<sup>47</sup> Kotanidis (n 3) 11.

<sup>48</sup> Steven van Hecke ve Wour Wolf, 'Transnational Lists- A BAd Good Idea' (Euractiv, 2022) <<https://www.euractiv.com/section/elections/opinion/transnational-lists-a-bad-good-idea/>>



Seçimlere ilişkin yapılan bu son Konsey Tüzüğü önerisi her ne kadar AP'den gerekli çoğunluğu sağlayarak ikinci aşama olan Konsey'e gönderilmiş olsa da bu öneriye yönelik benzer tutum ve eleştirilerin olması muhtemel görünmektedir. Özellikle bu kapsamda ilk akla gelen ulusötesi seçim listeleri ve *Spitzenkandidaten* prosedürünün Komisyon başkanının rolünü aşırı derecede siyasallaştıracağı ve Avrupa Konseyine tanınmış olan Komisyon başkanını önerme ayrıcalığının kaybedilmesinin kurumsal dengeyi olumsuz yönde etkileyeceği yönündeki endişelerdir.<sup>49</sup> Oysa bu endişenin tam aksine, yapılan bu öneri Komisyon ve AP arasında siyasi ve kurumsal bağlantı kurmak suretiyle Komisyon'un demokratik meşruiyetinin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.<sup>50</sup> Nitekim, Avrupa'nın Geleceği Konferansında ve Eurobarometer tarafından yapılan anketlerde de AB vatandaşlarının Covid-19 pandemisi ve Ukrayna-Rusya savaşı neticesinde AB konularına daha fazla ilgi duydukları ve kendi taleplerinin dikkate alınarak Komisyon'un şekillenmesini istedikleri anlaşılmaktadır.<sup>51</sup> Birliğin yaşanan krizler neticesinde geleceğine ilişkin yeni bir düzenleme yapması gereği başta Beyaz Kitap olmak üzere Avrupanın Geleceği Konferansı aracılığıyla geniş kitlelerle masaya yatırılmış ve demokratik meşruiyet ihtiyacı ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla getirilen bu son öneri ile hesap verilebilirliğin güçlendirilerek vatandaşların talep ettikleri demokrasi eksikliğinin giderilmesi yönünde önemli bir adım atılması seçim sistemine yönelik bu önerilerle mümkün görünmektedir.

## SONUÇ

AB'nin doğrudan seçimle gelen tek organı olan AP'nin ulus-devletlerde ulusal parlamentoların karar alma mekanizması kapmasındaki yetkilerinin bir kısmına dahi sahip olması Birlik kapsamında uzun zaman almıştır. Ulusal parlamentoların sahip olduğu ve demokrasi anlamında en önemli yetki olarak nitelendirebileceğimiz yürütüme yetkisi ise AP'nin halen tam anlamıyla sahip olmadığı ve Birliğin devam eden demokrasi eksikliği probleminin de temelini oluşturmaktadır.

---

accessed 9 Eylül 2022; Ulusötesi aday listesine ilişkin tartışmalar için bkz. Diaz Crego (n 4) 4-6.

<sup>49</sup> Kotanidis (n 3) 12.

<sup>50</sup> Kotanidis (n 3) 11.

<sup>51</sup> Eurobarometer, 'EP Spring 2022 Survey: Rallying around the European flag - Democracy as anchor point in times of crisis' <<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2792>> accessed 9 Eylül 2022; Eurobarometer, 'Standard Eurobarometer 97-Summer 2022' <<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693>> accessed 9 Eylül 2022; Eurobarometer, 'Key Challenges of Our Times- the EU in 2022' <<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2694%20>> accessed 9 Eylül 2022.



AP tarafından yapılan bu son öneri ile seçim sisteminde yapılacak köklü değişiklik Birlik vatandaşlarının en fazla eleştirdikleri kendilerinden uzak, kapalı kapılar ardında alınan kararlara katılma imkanı sağlayabileceği gibi tam anlamıyla olmasa da demokrasilerde en belirgin özellik olan yürütüme denetleme ve hatta memnuniyetsizlik halinde bunu seçimler aracılığıyla belli etme şansına sahip olmalarına fırsat yaratacaktır. Bununla birlikte ulusötesi seçim listeleri aracılığıyla Avrupa genelinde bir seçim bölgesi oluşturularak, AP seçimlerinin ana konusu Avrupa olabilecektir. Böylece seçmenler partilerin Birliğe yönelik programlarını inceleme ve buna göre oy kullanma imkanına kavuşabileceklerdir. Başta ulusötesi aday listesi olmak üzere Birlik kapsamında gerek seçim tarihi gerek seçmen yaşı gerek oy kullanma alternatifleri gibi yeknesak bir seçim için gerekli koşulların oluşturulması da aidiyet ve kimlik duygularını olumlu yönde etkileyecek ve AP seçimlerinin “Avrupalılaşması” da hizmet edecektir.<sup>52</sup>

Söz konusu önerinin 2024 seçimlerinde uygulanabilmesi AP tarafından hedeflense de pek mümkün görünmemektedir. ABİHA m. 223’de öngörülen prosedür uyarınca önerinin yürürlüğe girebilmesi için önce Konsey’de oybirliği ardından bütün üye devletler tarafından kendi anayasal kurallarına uygun olarak onaylanması koşulu Konsey’de oybirliği sağlansa bile Avrupa bütünleşmesine mesafeli yaklaşan üye devletlerce onaylanması olasılığını azaltmaktadır. Öte yandan resmi adı Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu olan ve Avrupa Komisyonu’nun anayasal konularda danışma organı olarak görev yapan Venedik Komisyonu’nun Seçim Konularında İyi Uygulama Kodu her ne kadar bağlayıcı olmasa da seçim kurallarının seçim tarihine bir yıldan daha az bir süre kala değiştirilmemesini öngörmektedir. Bu durumda söz konusu önerinin 2024 seçimlerinde uygulanabilmesi için en geç Mayıs 2023 öncesinde ABİHA m. 223 prosedürünün tamamlanmış olması gerekmektedir.

AP hazırlamış olduğu bu son öneri ile aslında zoru başarmış ve gerek seçimlerin Avrupalılaşması gerek son yaşanan krizlerle Birlik vatandaşlarının Birliğe olan ilgisinin artmasını demokratik katılımı güçlendirerek kazanıma çevirme şansını yakalamıştır denilebilir. Ancak yasal prosedürün Konsey + üye devlet onay süreçlerini de öngörüyor olması başta Avrupa şüphecileri olmak üzere bazı üye devletlerin önerinin yürürlüğe girmesini engelleme olasılığının devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Hazırlanan bu öneri krizlerle yıpranan ve Birliğin geleceğinin tekrar tartışmaya açıldığı bir dönemde bütünleşmenin yönünü belirlemek adına daha sıkı işbirliği taraftarları için bir şans iken, reddi halinde Avrupa demokrasisi adına kaçırılmış bir fırsat olacaktır.

<sup>52</sup> Müller (n 19).

## KAYNAKÇA

Bilgin AA, 'Krizler ve Demokratik Meşruiyet Sorunsalı Işığında Avrupa Birliği'nin Geleceği' (2020) 75(3) Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 1033-1054.

Bilgin AA and Akçay B, 'Brexit: Nedenleri ve Avrupa Ekonomisine Olası Etkileri' in Akçay Belgin ve Ege Aylin (eds.) Avrupa Birliği Üzerine Yazılar (1st edn, Seçkin Yayınevi 2017) 234-236.

Corbett R, Jacobs F and Shackleton M (eds). *The European Parliament* (7th edn, John Harper Publishing 2007).

Costa O, 'The Reform of the Electoral Law of the European Union' (2016) European Parliament History Series, European Parliamentary Research Service 41-62 <<https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2016/10/EPRS-Study-563516-History-European-electoral-reform-1976-Act-FINAL2.pdf>> accessed 1 Eylül 2022.

Dann P, 'The Political Institutions' in Von Bogdandy A and Bast J (eds) Principles of European Constitutional Law (2nd edn, Hart Publishing 2010).

De la Baume M, 'What is the Conference on the future of Europe?' (2021) Politico <<https://www.politico.eu/article/what-is-the-conference-on-the-future-of-europe/>> accessed 6 Eylül 2022.

de Wilde P, 'The fall of the Spitzenkandidaten. Political parties and conflict in the 2019 European elections' in Kritzinger S, Plescia C, Raube K, Wilhelm J. and Wouters J (eds.) Assessing the 2019 European Parliament Election (1st edn, Routledge 2020) 37-54

Diaz Crego M, 'Transnational Electoral Lists: Ways to Europeanise Elections to the European Parliament' (2021) European Parliamentary Research Service 1-50.

Duff A, *Constitutional Change in the European Union* (1st edn, Palgrave Macmillan 2022).

Duff A, 'Report on a Proposal for a Modification of the Act Concerning the Election of the Members of the European Parliament by Direct Universal Suffrage of 20 September 1976' (European Parliament, 2011) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0176\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0176_EN.html)> accessed 10 Eylül 2022.

Duff A, 'Second Report on a Proposal for a Modification of the Act Concerning the Election of the Members of the European Parliament by Direct Universal Suffrage of 20 September 1976' (European Parliament, 2012) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2012-0027\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2012-0027_EN.html)> accessed 10 Eylül 2022.

Duff A, 'Report on improving the practical arrangements for the holding of the European elections in 2014' (European Parliament, 2013) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0219\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0219_EN.html)> accessed 10 Eylül 2022.

Earnshaw D and Judge D, *The European Parliament* (2nd edn, Palgrave 2008).

Eurobarometer, 'EP Spring 2022 Survey: Rallying around the European flag - Democracy as anchor point in times of crisis' <<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2792>> accessed 9 Eylül 2022.

Eurobarometer, 'Standard Eurobarometer 97-Summer 2022' <<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693>> accessed 9 Eylül 2022.

Eurobarometer, 'Key Challenges of Our Times- the EU in 2022' <<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2694%20>> accessed 9 Eylül 2022.

Euronews, 'AB'de Ulusötesi seçim sistemi kabul edildi, seçmen yaşı her yerde 16 oldu' <<https://tr.euronews.com/2022/05/03/ab-de-ulusotesi-secim-sistemi-kabul-edildi-secmen-yas-her-yerde-16-oldu>> accessed 6 Eylül 2022.

European Parliament, Conference on the Future of Europe, Report on the Final Outcome (May, 2022) <<https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220509RES29121/20220509RES29121.pdf>> accessed 5 Eylül 2022.

European Parliament, Modification of the Act concerning the elections of the members of the European Parliament <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PV-7-2011-07-07-ITM-007-08\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PV-7-2011-07-07-ITM-007-08_EN.html)> accessed 31 Ağustos 2022.

European Parliament, Redistribution of seats in the European Parliament after Brexit <<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200130IPR71407/redistribution-of-seats-in-the-european-parliament-after-brexit>> accessed 9 Eylül 2022.

European Parliament Legislative Resolution of 3 May 2022 on the proposal for a Council Regulation on the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage, repealing Council Decision (76/787/ECSC, EEC, Euratom) and the Act concerning the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage annexed to that Decision (2020/2220 INL) <[https://www.europa.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0129\\_EN.html](https://www.europa.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0129_EN.html)> accessed 6 Eylül 2022.

European Parliament Legislative Observatory. <[https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.dolang=en&reference=2020/2220\(INL\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.dolang=en&reference=2020/2220(INL))> accessed 6 Eylül 2022.



Follesdal A and Hix S, 'Why There is A Democratic Deficit in the EU?: A Response to Majone and Moravcsik' (2006) 43(3) Journal of Common Market Studies 533-562.

García NP and Priestley J, *The Making of a European President* (1st. edn, Palgrave 2015).

Goodwin M and Milazzo C, 'Taking Back Control? Investigating the role of immigration in the 2016 vote for Brexit' (2017) 19(3) The British Journal of Politics and International Relations 450-464.

Gough J, 'Brexit, Xenophobia and Left Strategy Now' (2017) 41 (2) Capital and Class 366-372.

Grošek K, 'Reform of the Electoral Law of the EU' (European Parliament Legislative Train, 2022) <<https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/carriage/reform-of-the-electoral-law-of-the-eu/report?sid=6001>> accessed 2 Eylül 2022.

Habermas J, 'Why Europe Needs a Constitution' (2001) 11 New Left Review <<https://newleftreview.org/II/11/jurgen-habermas-why-europe-needs-a-constitution>> accessed 25 Temmuz 2022.

Hübner D ve Leinen J, 'Draft report on a proposal for amendment of the Act of 20 September 1976 concerning the election of the Members of the European Parliament by direct universal suffrage 2015/2035' <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/AFCO-PR-560824\\_EN.pdf?redirect](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/AFCO-PR-560824_EN.pdf?redirect)> accessed 10 Eylül 2022.

Kotanidis S, 'European Union Electoral Law Current situation and historical background' (European Parliamentary Research Service, 2019) 1-12. <[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS\\_BRI\(2019\)642250](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2019)642250)> accessed 31 Ağustos 2022.

Motion for a European Parliament Legislative Resolution on the reform of the Electoral Law of the European Union (2020/2220(INL)) <[https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0083\\_EN.html#\\_section1](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0083_EN.html#_section1)> Erişim Tarihi 6 Eylül 2022.

Müller M, 'Two years to go: What to expect from the 2024 European Parliament elections' (Hertie School Jacques Delors Centre, 2022) <<https://www.delorscentre.eu/en/publications/2024-european-elections>> accessed 2 Eylül 2022.

Nguyen T, 'The Holy Trinity of EUElections: The Transnational Lists, Spitzenkandidaten Procedure and a Stronger European Parliament' (Hertie School Jacques Delors Centre, 2021) <<https://www.delorscentre.eu/en/publications/detail/publication/holy-trinity-of-eu-elections>> accessed 2 Eylül 2022.

Nogaj M ve Poptcheva EM, ‘The Reform of the Electoral Law of the European Union’ (European Parliamentary Research Service, 2015) 1-30 <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/558775/EPRS\\_IDA\(2015\)558775\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/558775/EPRS_IDA(2015)558775_EN.pdf)> accessed 1 Eylül 2022.

Reiding H ve Meijer F, ‘This time it’s different’ – the European lead candidate procedure of 2014 and its historical background’ (2019) 29(1) *Parliaments, Estates And Representation* 64-79.

Richard JE, ‘Transnational Lists: The EU Council Must Deliver on the Will Of EU Citizens’ <<https://www.reneweuropegroup.eu/news/2022-05-03/transnational-lists-the-eu-council-must-deliver-on-the-will-of-eu-citizens>> accessed 9 Eylül 2022.

Smismans S, ‘Institutional Balance as Interest Representation. Some Reflections on Lenaerts and Verhoeven’ in Joerges C and Dehousse R (eds) *Good governance in Europe’s integrated market* (OUP 2002) 89-108.

Tilindyte L, ‘Election of the President of the European Commission. Understanding the *Spitzenkandidaten* process’ (European Parliamentary Research Service, 2019) 1-8 <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630264/EPRS\\_BRI\(2018\)630264\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630264/EPRS_BRI(2018)630264_EN.pdf)> accessed 10 Eylül 2022.

Van Hecke S and Wolfs W, ‘Transnational Lists- A BAAd Good Idea’ (*Euractiv*, 2018) <<https://www.euractiv.com/section/elections/opinion/transnational-lists-a-bad-good-idea/>> accessed 9 Eylül 2022.

von der Leyen U, ‘A Union that strives for more. My agenda for Europe’ (2019), *Political Guidelines for the next European Commission 2019-2024* 1-22.

Weiler J, ‘Does Europe Need a Constitution’ (1995) 1(3) *European Law Journal* 219-258.

Weiler J, ‘The Reformation of European Constitutionalism’ (1997) 35(1) *Journal of Common Market Studies* 97-131.

White Paper on the Future of Europe (European Commission, 2017) <[https://ec.europa.eu/info/future-europe/white-paper-future-europe\\_en](https://ec.europa.eu/info/future-europe/white-paper-future-europe_en)> accessed 12 Eylül 2022.

2002/772/EC sayılı Konsey Kararı <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002D0772&from=EN>> accessed 31 Ağustos 2022.

